

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

*Кафедра економіки та підприємництва  
ім. професора І.М.Брюховецького*

**ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА**

*Методичні вказівки щодо її виконання*

**для студентів 3 курсу денної та заочної форми навчання  
спеціальності  
051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова  
діяльність» ОС «Бакалавр»**

Суми 2022

УДК 658.1

Укладачі:

Строченко Н.І. к.е.н., професор кафедри економіки та підприємництва ім.  
проф. І.М.Брюховецького

Пилипенко Н.М. к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємництва ім.  
проф. І.М.Брюховецького

Методичні вказівки містять мету і завдання виробничої практики, порядок її організації та методичне забезпечення, порядок оформлення звітів і складання заліків про проходження практики.

Призначені для бакалаврів 3 курсу факультету економіки і менеджменту галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», галузі знань 07 «Управління і адміністрування» спеціальності 076 Підприємство, торгівля та біржова діяльність денної та заочної форми навчання.

Виробнича практика методичні вказівки щодо її виконання на засіданні кафедри економіки та підприємництва ім. проф. І.Брюховецького (протокол № від 2022 року)

Рецензенти: Геєнко М.М. к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів банківської справи та страхування  
Ковбаса О.М.І., к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємництва ім. проф. І.М.Брюховецького СНАУ

Рекомендовано до видання методичною радою факультету економіки і менеджменту Сумського національного аграрного університету.

Протокол № від 2022 року.

©Сумський національний аграрний університет, 2022

## ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
1. МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ.....	7
2. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ .....	8
2.1. Загальні положення.....	9
2.2. Обов'язки керівника практики від університету.....	9
2.3. Обов'язки керівника практики від підприємства.....	10
2.4. Обов'язки студентів – практикантів при проходженні практики .....	10..
3. ПРОГРАМА ПРАКТИКИ.....	11
3.1. Проходження виробничої практики в несільськогосподарських підприємствах.....	11
3.2. Проходження виробничої практики на сільськогосподарських підприємствах.....	14
3.3. Проходження виробничої практики на торгівельних підприємствах	17
3.4. Проходження виробничої практики на біржах.....	20
3.5. Проходження виробничої практики в структурах, що здійснюють контроль за підприємницькою, торгівельною та біржовою діяльністю	24
4. ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ І ЗАХИСТУ ЗВІТУ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ.....	26
4.1. Основні вимоги до оформлення і змісту звіту.....	26
4.2. Порядок захисту звіту про проходження виробничої практики.....	28
4.3. Критерії оцінювання практики.....	29
ДОДАТКИ	

## ПЕРЕДМОВА

У сучасних умовах становлення нової економічної системи в Україні зростає потреба приведення рівня підготовки фахівців у вищих навчальних закладах відповідно до вимог роботодавців. Практика студентів є важливою та невід'ємною складовою програми підготовки висококваліфікованих спеціалістів до майбутньої діяльності за фахом і здійснюється у відповідності з навчальними планами підготовки бакалаврів.

Виробнича практика – це дисципліна, що забезпечує єдиний комплексний підхід до організації практичної підготовки, системності та безперервності навчання студентів освітнього рівня «бакалавр» за спеціальностями 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», а також є важливим завершальним етапом теоретичного навчання і підготовки бакалаврів до професійної діяльності на підприємстві.

Виробнича практика є невід'ємною складовою навчального процесу і важливим засобом підготовки кваліфікованих фахівців для подальшого їх працевлаштування в підприємницькі, торговельні та біржові структури.

Виробнича практика забезпечує єдиний комплексний підхід до організації практичної підготовки, системності та безперервності навчання студентів освітнього рівня «бакалавр» за спеціальностями 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Практика є важливим завершальним етапом теоретичного навчання і підготовки бакалаврів до професійної діяльності у економіці, менеджменті, торгівлі, підприємстві та біржовій діяльності. На цьому етапі здійснюється практичне навчання, формуються основні вміння та навички; систематизуються та закріплюються теоретичні знання шляхом самостійного виконання різноманітних дій та операцій.

*Об'єктом практики встановлюються:* сільськогосподарські та несільськогосподарські підприємства, транспортні підприємства, торговельні підприємства та ФОПи, підприємства, які здійснюють зовнішньо-економічну діяльність, біржі, інші суб'єкти господарювання різних форм власності, з якими Сумський національний аграрний університет укладає угоду і які здатні створити умови і надати допомогу студентам для виконання програми практики.

При проходженні *частини практики за кордоном* об'єктом практики встановлюються закордонні фірми малого та середнього бізнесу з якими Сумський національний аграрний університет укладає угоду і які здатні створити умови і надати допомогу студентам для виконання програми

практики. Бази практики мають відповідати вимогам програми практики, зокрема:

- ✓ мати високий рівень техніки й технології, організації і культури праці;
- ✓ забезпечувати можливість проведення більшості видів практики при дотриманні умов послідовності їх робочих програм;
- ✓ володіти достатньою інформаційно-статистичною базою для даного виду практики.

Вибору баз практики повинна передувати робота кафедри з вивчення виробничих та економічних можливостей суб'єктів господарювання з точки зору їхньої придатності для проведення практики студентів за відповідними спеціальностями. Формування баз практик та укладання угод здійснює керівник практики від факультету. Розподіл студентів за базами та призначення керівників практик від факультету здійснюється випусковою кафедрою та оформлюється наказом ректора. Допускається проходження практики студентом на власному підприємстві, у випадку підтвердження діяльності підприємства і виконання студентом програми практики.

Виробнича практика забезпечує єдиний комплексний підхід до організації практичної підготовки, системності та безперервності навчання студентів освітнього рівня «бакалавр» за спеціальностями 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Практика є важливим завершальним етапом теоретичного навчання і підготовки бакалаврів до професійної діяльності на підприємстві. На цьому етапі здійснюється практичне навчання, формуються основні вміння та навички; систематизуються та закріплюються теоретичні знання шляхом самостійного виконання різноманітних дій та операцій.

Базовими підрозділами на базах практики можуть бути відділи, які здійснюють планування, організаційні функції та аналіз економічної, управлінської та підприємницької, торговельної чи біржової діяльності. Окремі питання програми практики, які не входять до компетенції базових підрозділів, вивчаються у інших підрозділах і службах.

За результатами проходження практики студенти повинні підготувати та захистити звіт про проходження практики та представити документ щодо фіксації організації її проходження – щоденник практики. Проходження практики відображається студентами у щоденнику, в якому керівник практики від підприємства дає характеристику студенту, оцінює його сумлінність, дисциплінованість, ставлення до виконання обов'язків, рівень засвоєння знань згідно програми практики. Збираючи та опрацьовуючи матеріал, студенту необхідно визначити, що нового з'явилось у практиці господарювання в даній

галузі, вивчити передовий досвід, нормативні документи. З урахуванням цих матеріалів формується оцінка діяльності підприємства, з'ясовуються шляхи та обґрунтовуються конкретні заходи щодо підвищення ефективності його функціонування й розвитку.

Проходження практики забезпечує формування у здобувачів вищої освіти спеціальності 051 «Економіка» ОС «Бакалавр» наступних результатів навчання та компетентностей:

*Результати навчання:*

✓ Аналізувати результати діяльності суб'єктів господарювання для визначення напрямів їх удосконалення.

✓ Розв'язувати професійні завдання з організації діяльності підприємства (підрозділу).

*Компетентності:*

✓ Здатність на основі типової методики і знань, розраховувати економічні і соціально-економічні показники суб'єктів господарювання.

✓ Здатність виявляти проблеми і пропонувати шляхи їх розв'язання під час аналізу конкретних ситуацій економічного характеру

Проходження практики забезпечує формування у здобувачів вищої освіти спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» ОС «Бакалавр» наступних результатів навчання та компетентностей:

*Результати навчання:*

✓ Застосовувати набуті знання для виявлення, постановки та вирішення завдань за різних практичних ситуацій в підприємницькій, торговельній та біржовій діяльності.

✓ Мати навички письмової та усної професійної комунікації державною й іноземною мовами.

✓ Демонструвати підприємливість в різних напрямках професійної діяльності та брати відповідальність за результати.

✓ Демонструвати базові й структуровані знання у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності для подальшого використання на практиці.

✓ Використовувати знання форм взаємодії суб'єктів ринкових відносин для забезпечення діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур.

✓ Вміти застосовувати інноваційні підходи в підприємницькій, торговельній та біржовій діяльності.

✓ Знати нормативно-правове забезпечення діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур і застосовувати його на практиці.

✓ Вміти вирішувати професійні завдання з організації діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур і розв'язувати проблеми у кризових ситуаціях з урахуванням зовнішніх та внутрішніх впливів.

*Компетентності:*

✓ Критичне осмислення теоретичних засад підприємницької, торговельної та біржової діяльності.

✓ Здатність застосовувати інноваційні підходи в діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур.

✓ Здатність до моделювання та оптимізації господарських рішень, щодо підвищення ефективності діяльності суб'єктів аграрного підприємництва.

## 1. МЕТА І ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ

Метою проходження виробничої практики є набуття студентами практичного досвіду та закріпленні й поглибленні набутих під час теоретичного навчання знань з теоретико - методичних аспектів підприємництва, торгівлі та біржової діяльності та їх застосування до розв'язання актуальних проблем, а також одержання навиків проведення конкретних розрахунків та здобутті навичок самостійної практичної роботи за спеціальністю.

Основними завданнями виробничої практики є ознайомитися з місією (призначенням) підприємства, установи чи організації, особливостями і умовами її розвитку, дослідити особливості її діяльності та оцінити її перспективність; вивчити організаційну структуру підприємства, установи чи організації, призначення окремих структурних підрозділів їх склад, функції та завдання; дослідити механізм діяльності підприємства, установи чи організації її економічного обґрунтування з боку можливостей ринку, маркетингу, ресурсного забезпечення; оцінити кількісний і якісний склад основних фондів, обігових засобів, персоналу, фінансових ресурсів; ознайомитися з особливостями процесу діяльності підприємства, установи чи організації; ознайомитися з організацією праці на підприємстві, установі чи організації; оцінити фінансово-господарський стан підприємства, установи чи організації; вивчити ефективність діяльності підприємства, установи чи організації і перспективи її підвищення за рахунок впровадження інновацій, диверсифікації діяльності, технічного переозброєння і т.п.1.3. Цілі навчальної дисципліни згідно з вимогами освітньої програми:

*Цілі практики:* сформувані та поглибити теоретичні знання у студентів з профільних предметів; виявляти ініціативу та підприємливість; застосовувати отримані знання в практичних ситуаціях, виявляти, ставити та вирішувати завдання у сфері професійної діяльності; розв'язувати складні спеціалізовані завдання та проблеми у сферах підприємницької, торговельної та біржової діяльності або в процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів організації і функціонування підприємницьких, торговельних, біржових структур і характеризується комплексністю та невизначеністю умов; створення умов для усвідомлення ними своїх життєвих цілей, місця й завдань у нових умовах та розробки програми особистих дій для подальшого працевлаштування і забезпечення власної кар'єри.

Вивчення економічних та організаційних питань прикладного характеру повинно здійснюватись у логічній послідовності, супроводжуючись обґрунтуванням теоретичних аспектів розрахунково-аналітичними даними розвитку та динамікою підприємства чи біржі протягом двох-трьох останніх років.



# 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ

## 1.1. Загальні положення

Практика здійснюється при прямому керівництві з боку кафедри і при безпосередньому керівництві з боку наставника – керівника від підприємства. Офіційною основою для проведення практики є договір, який укладається між університетом та підприємством. Важливим процедурним питанням організації практики є складання графіку її проходження.

### Календарний графік проходження практики

№ з/п	Найменування робіт	Тижні проходження практики				Відмітки про виконання
		1	2	3	4	
1	Прибуття студента на підприємство, оформлення відповідних документів, знайомство з керівником практики від підприємства та робочим місцем	X				
2	Аналіз ресурсного потенціалу	X				
3	Аналіз динаміки економічної ефективності виробництва основних видів продукції		X			
4	Аналіз використання трудових ресурсів та організації оплати праці		X	X		
5	Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності			X		
6	Виконання індивідуального завдання				X	
7	Формулювання висновків і написання звіту. Отримання характеристики від керівника практики. Оформлення звіту. Підписання звіту керівником практики від підприємства				X	

### 2.2. *Обов'язки керівника практики від університету:*

- ✓ складання індивідуального завдання для проходження переддипломної практики (Додаток Г) ;
- ✓ інформувати завідувача кафедри про стан проходження практики студентами;
- ✓ перевіряти зміст зібраних студентами матеріалів та стан підготовки звіту з практики;
- ✓ проводити регулярні (згідно зі складеним і затвердженим графіком) консультації;
- ✓ перевіряти звіти з практики і допускати їх до захисту.

### 2.3. *Обов'язки керівників практики від підприємства - об'єкта практики:*

- ✓ організація проходження практики студентів відповідно до діючої програми і виданого завдання;
- ✓ контроль за виконанням як окремих завдань, так і всієї програми практики в цілому;
- ✓ контроль дотримання практикантами виробничої і трудової дисципліни і вчасне повідомлення в університет про випадки серйозного порушення студентами правил внутрішнього розпорядку;
- ✓ підготувати відгук і дати оцінку роботи студента на практиці.

#### *2.4. Обов'язки студентів – практикантів при проходженні практики*

Перед початком виробничої практики студент повинен отримати інструктаж відповідального за організацію виробничої практики на кафедрі та безпосереднього керівника практики. У період проходження практики студенти повинен:

- ✓ подати на кафедру у визначені терміни, оформлений відповідно до вимог звіт про проходження виробничої практики та іншими документами;
- ✓ захистити звіт з практики на кафедрі перед комісією у визначені графіком навчального процесу терміни.

Комісія, що складається з викладачів кафедри та представників деканату, розглядає звіт і за результатом його захисту оцінює виконання програми практики.

### 3. ПРОГРАМА ПРАКТИКИ

#### *3.1. Проходження виробничої практики в несільськогосподарських підприємствах*

##### *1. Загальна організаційно-економічна характеристика підприємства.*

Студент повинен вміти: дати коротку організаційно-економічну характеристику підприємства, робити відповідні висновки.

*Таблиці для проведення розрахунків і аналізу: Таблиці Ж1- Ж4.*

##### 1.1. Організаційні засади діяльності підприємства.

###### 1.1.1. Галузь діяльності підприємства, ринок, місія підприємства.

Ознайомлення з підприємством (організацією, установою), екскурсії по структурних підрозділах підприємства. Визначити місце підприємства в ринковому середовищі, партнерські зв'язки та угоди. Слід дати економічну характеристику галузі діяльності підприємства, особливостей діяльності, продукції (робіт, послуг), її значення і місце в економіці. Описати ринок продукції галузі і тенденції його розвитку, чітко визначити місію підприємства, його місце і роль у галузі, в регіоні. Ознайомитися з законодавчими актами, які регламентують умови діяльності підприємства (галузі), діючою системою оподаткування, сертифікації (ліцензування) продукції. Необхідно вивчити установчі документи бази практики. При цьому вказати найменування і відомче підпорядкування, визначити юридичний статус, ціль діяльності та функції підприємства, основні види діяльності підприємства;

1.1.2. Організаційна структура підприємства. Охарактеризувати діючу організаційну структуру підприємства, визначити її тип та вказати переваги і недоліки такої структури. Представити схему організаційної структури управління. Стисло описати призначення кожної ланки в загальному управлінському процесі, посадових характеристик працівників та розподіл обов'язків між ними. Оцінити ступінь ефективності управління підприємством.

1.1.3. Структура та функції економічної служби. Ознайомитись із організацією економічної служби підприємства, зазначити функції та розподіл завдань між окремими відділами. Описати систему організацію праці працівників економічного профілю на підприємстві. Вивчити систему документообігу господарюючого суб'єкта, ознайомитись із веденням синтетичного й аналітичного обліку на підприємстві. Вказати джерела інформації для ведення економічної діяльності та програмне забезпечення, що використовується при систематизації інформації, обліку та звітності. Вказати пропозиції щодо удосконалення організації та функціонування економічної служби суб'єкта господарювання.

## 1.2. Аналіз основних економічних показників за останні 3 роки.

Після заповнення таблиць студент повинен їх проаналізувати, вказати тенденції зміни показників діяльності підприємства та проілюструвати аналітичну записку графіками.

1.3.4. Порядок грошових розрахунків підприємства: особливості проведення касових операцій на підприємстві; форми безготівкових розрахунків, які використовуються підприємством; порядок відкриття та види рахунків підприємства в банках; практика дотримання підприємством розрахунково-платіжної дисципліни.

## **2. Ресурсний потенціал.**

**Студент повинен вміти:** аналізувати забезпечення ресурсами підприємства та ефективність використання.

*Таблиці для проведення розрахунків і аналізу: **Таблиці Ж5- Ж10.***

**2.1. Техніко-технологічна база виробництва.** Аналіз структури та складу основних фондів даного підприємства: характеристика руху основних фондів (розрахунок коефіцієнтів оновлення, вибуття, приросту; вивчення показників ефективності використання основних фондів (аналіз фондівіддачі, фондомісткості, фондоозброєності і технічної озброєності праці); аналіз технічного стану основних фондів за коефіцієнтами зносу і придатності. Амортизація. Норми амортизації і порядок її нарахування. Показники ефективності використання обладнання: екстенсивні, інтенсивні і інтегральні коефіцієнти змінності, коефіцієнт завантаження; характеристика і перспективні форми технологічного розвитку підприємства (модернізація, технологічна переозброєність, капітальний ремонт, заміна). **Таблиця Ж1- Ж6**

**2.2. Оборотні фонди та оборотні кошти підприємства та шляхи підвищення ефективності їх використання.** Оборотні фонди, їх склад і структура. Оборотні виробничі фонди і фонди обігу. Показники ефективного використання оборотних фондів: кількість обертів, коефіцієнт оборотності в днях і коефіцієнт закріплення. Розрахунок суми коштів, вивільнених (додатково залучених) в результаті прискорення (уповільнення) їх оборотності. **Таблиця Ж7, Ж8.**

**2.3. Виробнича і соціальна інфраструктура.** (особливості функціонування підрозділів виробничої інфраструктури, склад та структура ремонтного господарства, енергозабезпечення підприємства, транспортне обслуговування виробництва, організація й функції складського господарства, соціальна інфраструктура та соціальна діяльність підприємства).

## **3. Виробництво і собівартість продукції (товарів, робіт, послуг).**

**Студент повинен вміти:** аналізувати структуру витрат на виробництво основних видів продукції в динаміці, обчислювати собівартість основних видів

продукції, визначити вплив факторів на собівартість одиниці продукції.

*Таблиці для проведення розрахунків і аналізу: **Таблиці Ж11- Ж13.***

**3.1. Витрати виробництва та собівартість продукції** (характеристика та групування витрат, структура витрат, кошторис виробництва, обчислення собівартості окремих виробів, резерви зниження собівартості);

3.2. Аналіз доходів та витрат підприємства: аналіз структури витрат підприємства, собівартості продукції; оцінка постійних та змінних витрат підприємства; аналіз адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат; види доходів підприємства, їх характеристика; аналіз виручки від реалізації продукції підприємства; горизонтальний та вертикальний аналіз фінансових результатів підприємства; факторний аналіз впливу окремих видів витрат на фінансові результати підприємства; прямі та накладні витрати, їх вплив на формування фінансових результатів підприємства; особливості розподілу та використання чистого прибутку на підприємстві.

#### **4. Трудові ресурси та організація оплати праці на підприємстві.**

**Студент повинен вміти:** аналізувати показники забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, ефективності їх використання, стан організації оплати та продуктивності праці.

*Таблиці для проведення розрахунків і аналізу: **Таблиці Ж14- Ж19.***

**4.1. Персонал підприємства.** Категорії працюючих: основні і допоміжні робочі. Розрахунок коефіцієнтів: плинності, стабільності, приймання, вибуття основних робітників. Система підвищення кваліфікації, заходи щодо скорочення плинності кадрів. Показники руху персоналу на підприємстві.

**4.2. Оплата праці на підприємстві.** Охарактеризувати основні форми і системи оплати праці. Фактичний річний рівень оплати праці і його структура: основна заробітна плата, додаткова, річний рівень оплати праці по професіям . ефективність організації оплати праці на підприємстві: Аналіз використання фонду оплати праці - визначити правильність витрачання фонду заробітної плати та відповідність її розмірів обсягом продукції, що випускається. Показники продуктивності праці: виробіток і трудомісткість. Темп зростання продуктивності праці. Шляхи підвищення ефективності використання праці та заробітної плати.

#### **5. Фінансово-економічні результати діяльності підприємства.**

**Студент повинен вміти:** проводити аналіз майнового та фінансово-економічного стану підприємства та виявляти залежність результатів від факторів, які на них вплинули, дослідити фінансову стійкість, платоспроможність господарства, проаналізувати дебіторську і кредиторську заборгованість.

*Таблиці для проведення розрахунків і аналізу: **Таблиці Ж20- Ж25.***

**5.1. Оцінка фінансово-економічного стану підприємства** (структура активів підприємства, стан дебіторської та кредиторської заборгованості, фінансова стійкість, платоспроможність й ліквідність підприємства);

**5.2. Формування та використання прибутку.** (склад і динаміка прибутку підприємства, фінансові результати від реалізації продукції, робіт і послуг, інші фінансові доходи і витрати, показники рентабельності підприємства).

### **3.2. Проходження виробничої практики на сільськогосподарських підприємствах**

#### ***1. Загальна організаційно-економічна характеристика підприємства:***

**Студент повинен вміти:** дати коротку організаційно-економічну характеристику підприємства, робити відповідні висновки.

*Таблиці для проведення розрахунків і аналізу: Таблиці К1- К4.*

#### **1.1. Організаційні засади діяльності підприємства.**

##### **1.1.1. Галузь діяльності підприємства, ринок, місія підприємства.**

Ознайомлення з підприємством (організацією, установою), екскурсії по структурних підрозділах підприємства. Визначити місце підприємства в ринковому середовищі, партнерські зв'язки та угоди. Слід дати економічну характеристику галузі діяльності підприємства, особливостей діяльності, продукції (робіт, послуг), її значення і місце в економіці. Описати ринок продукції галузі і тенденції його розвитку, чітко визначити місію підприємства, його місце і роль у галузі, в регіоні. Ознайомитися з законодавчими актами, які регламентують умови діяльності підприємства (галузі), діючою системою оподаткування, сертифікації (ліцензування) продукції. Необхідно вивчити установчі документи бази практики. При цьому вказати найменування і відомче підпорядкування, визначити юридичний статус, ціль діяльності та функції підприємства, основні види діяльності підприємства;

**1.1.2. Організаційна структура підприємства.** Охарактеризувати діючу організаційну структуру підприємства, визначити її тип та вказати переваги і недоліки такої структури. Представити схему організаційної структури управління. Стисло описати призначення кожної ланки в загальному управлінському процесі, посадових характеристик працівників та розподіл обов'язків між ними. Оцінити ступінь ефективності управління підприємством.

**1.1.3. Структура та функції економічної служби.** Ознайомитись із організацією економічної служби підприємства, зазначити функції та розподіл завдань між окремими відділами. Описати систему організацію праці працівників економічного профілю на підприємстві. Вивчити систему документообігу господарюючого суб'єкта, ознайомитись із веденням синтетичного й аналітичного

обліку на підприємстві. Вказати джерела інформації для ведення економічної діяльності та програмне забезпечення, що використовується при систематизації інформації, обліку та звітності. Вказати пропозиції щодо удосконалення організації та функціонування економічної служби суб'єкта господарювання.

### **1.2. Аналіз основних економічних показників за останні 3 роки.**

Після заповнення таблиць студент повинен їх проаналізувати, вказати тенденції зміни показників діяльності підприємства та проілюструвати аналітичну записку графіками.

### **2.Ресурсний потенціал.**

**Студент повинен вміти:** аналізувати забезпечення ресурсами підприємства та ефективність його використання.

*Таблиці для проведення розрахунків і аналізу: **Таблиці K5- K15.***

**2.1. Земельні ресурси** (розмір та структура земельного фонду, ефективність використання сільськогосподарських угідь);

**2.2.Техніко-технологічна база виробництва.** Аналіз структури та складу основних фондів даного підприємства: характеристика руху основних фондів (розрахунок коефіцієнтів оновлення, вибуття, приросту; вивчення показників ефективності використання основних фондів (аналіз фондівіддачі, фондомісткості, фондоозброєності і технічної озброєності праці); аналіз технічного стану основних фондів за коефіцієнтами зносу і придатності. Амортизація. Норми амортизації і порядок її нарахування. Показники ефективності використання обладнання: екстенсивні, інтенсивні і інтегральні коефіцієнти змінності, коефіцієнт завантаження; характеристика і перспективні форми технологічного розвитку підприємства (модернізація, технологічна переозброєність, капітальний ремонт, заміна).

**2.3.Оборотні фонди та оборотні кошти підприємства та шляхи підвищення ефективності їх використання.** Оборотні фонди, їх склад і структура. Оборотні виробничі фонди і фонди обігу. Показники ефективного використання оборотних фондів: кількість обертів, коефіцієнт оборотності в днях і коефіцієнт закріплення. Розрахунок суми коштів, вивільнених (додатково залучених) в результаті прискорення (уповільнення) їх оборотності.

**2.4.Виробнича і соціальна інфраструктура** (склад та структура ремонтного господарства, транспортне обслуговування виробництва, складське господарство, соціальна інфраструктура та соціальна діяльність підприємства).

### **3.Розвиток і економічна ефективність виробництва основних видів продукції.**

**Студент повинен вміти:** аналізувати структуру витрат на виробництво основних видів продукції в динаміці, обчислювати собівартість основних видів продукції, визначити вплив факторів на собівартість одиниці продукції.

*Таблиці для проведення розрахунків і аналізу: **Таблиці K16- K23.***

**3.1. Виробництво продукції рослинництва** (посівна площа, урожайність, валовий збір, валове виробництво продукції та фактори, що його обумовлюють; продуктивність праці і залежність її від затрат на 1 га посіву та урожайності культури, собівартість, прибуток і рентабельність виробництва продукції їх взаємозв'язок і взаємообумовленість, розраховувати межу беззбитковості по кожному виду виробництва, проаналізувати структуру і динаміку собівартості видів продукції).

**3.2. Виробництво продукції тваринництва** (поголов'я тварин, їх продуктивність і валове виробництво продукції та фактори, що його обумовлюють, продуктивність праці і залежність її від затрат на 1 голову тварини та продуктивності худоби, собівартість, прибуток і рентабельність виробництва продукції їх взаємозв'язок і взаємообумовленість, розраховувати межу беззбитковості по кожному виду виробництва, проаналізувати структуру і динаміку собівартості видів продукції).

**3.3. Стан розвитку переробної галузі.**

**4. Трудові ресурси та організація оплати праці на підприємстві.**

**Студент повинен вміти:** аналізувати показники забезпеченості підприємства трудовими ресурсами, ефективності їх використання, стан організації оплати та продуктивності праці.

*Таблиці для проведення розрахунків і аналізу: **Таблиці K24- K27.***

**4.1. Персонал підприємства.** Категорії працюючих: основні і допоміжні робочі. Розрахунок коефіцієнтів: плинності, стабільності, приймання, вибуття основних робітників. Система підвищення кваліфікації, заходи щодо скорочення плинності кадрів. Показники руху персоналу на підприємстві.

**4.2. Оплата праці на підприємстві.**

**4.2.1. Форми і системи оплати праці на підприємстві.** Фактичний річний рівень оплати праці і його структура: основна заробітна плата, додаткова, річний рівень оплати праці по професіям . річний рівень оплати праці по професіям (в середньому на одного працівника): трактористи - машиністи, шофера, оператори машинного доїння, інші (в залежності від спеціалізації підприємства);

**4.2.2. Оплата праці в рослинництві.** На конкретних розрахунках показати, як в підприємстві визначають розцінки за одиницю продукції, одиницю роботи. Навести *обліковий лист тракториста - машиніста* (форма с.-г. обліку № 67) і пояснити, як нарахувати заробітну плату робітнику за місяць;

**4.2.3. Оплата праці в тваринництві.** На конкретних розрахунках показати, як в підприємстві визначають розцінки за одиницю продукції тваринництва, обслуговування тварин та інші роботи. Навести форму с.-г. обліку №69



(розрахунок нарахування оплати праці робітникам тваринництва) і пояснити, як нараховували заробітну плату основним і підмінним робітникам за місяць; *оплата праці шоферів вантажних автомобілів*: показники, як в підприємстві визначають розцінки за 1 т вантажу, 1 т/км пробігу. Навести типову міжвідомчу форму № 4-с (*шляховий лист вантажного автомобіля*) і пояснити, як нараховується заробітна плата водію; *оплата праці по наряду* ( форма с.-г. обліку № 70а); *оплата праці керівників і спеціалістів підприємства* (посадові оклади, доплати, премії);

4.2.4. Ефективність організації оплати праці в господарстві: вироблено валової продукції, валового, чистого доходу, прибутку розрахунку на 1 грн. заробітної плати. Аналіз використання фонду оплати праці - визначити правильність витрачання фонду заробітної плати та відповідність її розмірів обсягом продукції, що випускається. Показники продуктивності праці: виробіток і трудомісткість. Темп зростання продуктивності праці. Шляхи підвищення ефективності використання праці та заробітної плати.

### **5. Фінансово-економічні результати та ефективність діяльності підприємства.**

**Студент повинен вміти:** проводити аналіз майнового та фінансово-економічного стану підприємства та виявляти залежність результатів від факторів, які на них вплинули, дослідити фінансову стійкість, платоспроможність господарства, проаналізувати дебіторську і кредиторську заборгованості.

*Таблиці для проведення розрахунків і аналізу: Таблиці K28- K33.*

**5.1. Оцінка фінансово-економічного стану підприємства** (структура активів підприємства, стан дебіторської та кредиторської заборгованості, фінансова стійкість, платоспроможність й ліквідність підприємства);

**5.2. Формування та використання прибутку** (склад і динаміка прибутку підприємства, фінансові результати від реалізації продукції, робіт і послуг, інші фінансові доходи і витрати, показники рентабельності підприємства).

## **3.3. Проходження виробничої практики на торгівельних підприємствах**

### **3.3.1. Загальна характеристик економічної діяльності торговельного підприємства**

3.3.2. Організаційна характеристика торговельного підприємства.

**Студент повинен ознайомитися** з організаційною системою управління і станом економічної роботи, з основними напрямками господарської діяльності підприємства-бази практики.

Вивчити Статут і установчі документи підприємства, організаційно-правові

принципи побудови діяльності підприємства. У звіті студент має відобразити: повну назву підприємства, його місцезнаходження, форму власності, вид, цілі і задачі його діяльності.

#### **3.3.4. Особливості діяльності торговельного підприємства:**

Перелік необхідних матеріалів для виконання цього розділу: загальні відомості про підприємство (найменування підприємства, товарна спеціалізація, форма власності); схема управління підприємством. матеріально-технічна база підприємства; формування асортименту товарів, його кількісних характеристик; організація зв'язків з постачальниками: пошук і вибір джерел закупівлі, складання договорів, контроль за виконанням договорів (контрактів); методи регулювання закупівель товарів, погодження обсягів; закупівель і асортименту товарів, періодів поставки тощо; аналіз логістичних рішень та оцінка їх ефективності; виявлення недоліків в стратегічному управлінні підприємством, виходячи з логістичної концепції; фактори, що впливають на формування товарної політики; методичні підходи до комерційного регулювання асортиментної політики з метою створення умов для одержання необхідного розміру прибутку та реалізації стратегії розвитку; показники якості і конкурентоспроможності товарів; методи продажу товарів; дослідження факторів, що впливають на ціноутворення в підприємстві; основні типи споживачів, вплив окремих факторів на зміну споживчого попиту; рекламна діяльність на підприємстві, дослідження різних рекламних засобів, ефективність їхнього застосування; методи стимулювання продажу товарів, дослідження їх ефективності; характеристика небезпечних та шкідливих факторів об'єкта дослідження, заходи щодо зниження та ліквідації їх наслідків; бізнес-плани розвитку підприємств.

### **2. Аналіз фінансово-господарської діяльності торговельного підприємства**

#### **2.1. Основний капітал торговельного підприємства, аналіз джерел формування та використання:**

аналіз складу, структури та динаміки формування та використання капіталу підприємства; характеристика складу і структури основних засобів підприємства; аналіз стану та ефективності використання основних засобів; опис амортизаційної політики на підприємстві (методика амортизаційних відрахувань); характеристика основних джерел фінансування капітальних вкладень підприємства; особливості ремонту основних засобів на підприємстві та його фінансове забезпечення; основні напрями покращення майнового потенціалу підприємства та оптимізації джерел формування капіталу підприємства.

#### **2.2. Оборотний капітал торговельного підприємства: аналіз джерел**

**формування та використання:** розрахунки потреби в оборотному капіталі підприємства; характеристика основних джерел формування оборотного капіталу підприємства; норми і нормативи оборотних активів, їх розрахунок; аналіз складу та структури оборотних коштів; аналіз складу та динаміки дебіторської заборгованості підприємства; аналіз ефективності використання оборотного капіталу підприємства.

**2.3.Трудові ресурси торговельного підприємства: використання та організація оплати праці:** характеристика рівня забезпеченості підприємства робочою силою; аналіз використання трудових ресурсів на підприємстві за останні два роки (чисельність працюючих, продуктивність праці, середня заробітна плата і т.д.); огляд систем оплати праці, які використовуються на підприємстві; аналіз співвідношення темпів росту виробництва продукції та середньої зарплати на підприємстві за 2 роки.

**2.4.Порядок грошових розрахунків торговельного підприємства:** особливості проведення касових операцій на підприємстві; форми безготівкових розрахунків, які використовуються підприємством; порядок відкриття та види рахунків підприємства в банках; практика дотримання підприємством розрахунково-платіжної дисципліни.

**2.5.Аналіз доходів та витрат торговельного підприємства:** аналіз структури витрат підприємства, собівартості продукції; оцінка постійних та змінних витрат підприємства; аналіз адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат; види доходів підприємства, їх характеристика; аналіз виручки від реалізації продукції підприємства; горизонтальний та вертикальний аналіз фінансових результатів підприємства; факторний аналіз впливу окремих видів витрат на фінансові результати підприємства; прямі та накладні витрати, їх вплив на формування фінансових результатів підприємства; особливості розподілу та використання чистого прибутку на підприємстві.

**2.6.Аналіз грошових потоків торговельного підприємства:** аналіз грошових потоків від основної діяльності підприємства; аналіз грошових коштів від інвестиційної діяльності підприємства; аналіз грошових коштів від фінансової діяльності підприємства; аналіз грошових потоків із застосуванням системи коефіцієнтів; шляхи оптимізації грошових потоків на підприємстві.

### **3.4. Проходження виробничої практики на біржах**

#### **3.4.1.Загальна характеристик економічної діяльності біржі**

Організаційна характеристика біржі.Студент повинен ознайомитися з організаційною системою управління і станом економічної роботи, з основними напрямками діяльності біржі-бази практики.

Вивчити Статут і установчі документи біржі, організаційно-правові принципи побудови діяльності. У звіті студент має відобразити: повну назву біржі, її місцезнаходження, форму власності, вид, цілі і задачі її діяльності.

**3.4.2. Особливості ведення біржової діяльності:** загальна характеристика законодавчо-правового поля, що регулює біржову діяльність принципи розвитку, державне регулювання та структура біржового ринку; роль і місце біржової торгівлі у формуванні ринку; організаційна структура біржі та функції її підрозділів. Правила біржової торгівлі; переваги реалізації продукції через товарні біржі; формування ринку продукції, як умова діяльності бірж; характеристика та класифікація біржових товарів; визначення біржової угоди та її аспекти. Характеристика біржової угоди; організація і технологія біржової торгівлі. Підготовка біржового торгу. Торговий процес в біржовій операційній залі; виконання замовлень отриманих під час торгів; організація брокерської діяльності. Види обмежуючих умов доручень клієнта брокеру. Економічна стратегія брокера на біржі та принципи її розробки; економічний механізм біржової торгівлі. Поняття хеджування та його переваги. Порівняльний аналіз діяльності хеджера та біржового спекулянта

### **3.4.3. Аналіз ресурсного забезпечення біржі (юридичної особи)**

**1. Основний капітал біржі, аналіз джерел формування та використання:** аналіз складу, структури та динаміки формування та використання капіталу; характеристика складу і структури основних засобів; аналіз стану та ефективності використання основних засобів; опис амортизаційної політики на (методика амортизаційних відрахувань); характеристика основних джерел фінансування капітальних вкладень; особливості ремонту основних засобів та фінансове забезпечення; основні напрями покращення майнового потенціалу та оптимізації джерел формування капіталу.

**2. Оборотний капітал біржі: аналіз джерел формування та використання:** розрахунки потреби в оборотному капіталі; характеристика основних джерел формування оборотного капіталу; аналіз складу та структури оборотних коштів; аналіз ефективності використання оборотного капіталу.

**3. Трудові ресурси біржі:** використання та організація оплати праці; характеристика рівня забезпеченості робочою силою; аналіз використання трудових ресурсів за останні два роки; огляд систем оплати праці, які використовуються.

**4. Порядок грошових розрахунків біржі:** особливості проведення касових операцій; форми безготівкових розрахунків; порядок відкриття та види рахунків в банках; практика дотримання розрахунково-платіжної дисципліни.

**5. Аналіз доходів та витрат біржі:** аналіз структури витрат; оцінка постійних та

змінних витрат; аналіз адміністративних витрат, види доходів, їх характеристика; горизонтальний та вертикальний аналіз фінансових результатів; особливості розподілу та використання чистого прибутку.

**6. Аналіз грошових потоків біржі:** аналіз грошових потоків від основної діяльності; аналіз грошових потоків із застосуванням системи коефіцієнтів; шляхи оптимізації грошових потоків.

### **3.5. Проходження виробничої практики в структурах, що здійснюють контроль за підприємницькою, торговельною та біржовою діяльністю**

#### **3.5.1. Загальна характеристика структури, що здійснює контроль підприємницькою, торговельною та біржовою діяльністю**

Студентам, які проходять практику у структурах державного управління, державних службах, інспекціях, крім вивчення загальних положень (структура, персонал, основна діяльність, витрати та інше), необхідно враховувати особливості діяльності даних структур.

*В процесі проходження практики основну увагу слід приділити вивченню: основних нормативних документів, на яких базується діяльність даних структур; організаційно-управлінської її структури, підпорядкованості вищим державним органам та взаємодії з іншими державними структурами; особливостей збору та обробки інформації, як основного об'єкту дослідження бази практики; взаємозв'язків організації із зовнішнім середовищем (підприємствами, населенням, міжнародними організаціями); оцінки результатів та перспектив діяльності структури.*

Студент вивчає головну мету та кожне завдання структури, що здійснює контроль за підприємницькою, торговельною та біржовою діяльністю, а також детально описує роботу підрозділу, в якому проводив практику;

#### **3.5.2. Аналіз ресурсного забезпечення структури, що здійснюють контроль за підприємницькою, торговельною та біржовою діяльністю**

**1. Основний капітал структури, що здійснює контроль за підприємницькою, торговельною та біржовою діяльністю, аналіз джерел формування та використання:** аналіз складу, структури та динаміки формування та використання капіталу; характеристика складу і структури основних засобів; аналіз стану та ефективності використання основних засобів; опис амортизаційної політики на (методика амортизаційних відрахувань); характеристика основних джерел фінансування капітальних вкладень; особливості ремонту основних засобів та фінансове забезпечення; основні напрями покращення майнового потенціалу та оптимізації джерел формування капіталу.

**2.Оборотний капітал структури, що здійснює контроль за підприємницькою, торговельною та біржовою діяльністю: аналіз джерел формування та використання:** розрахунки потреби в оборотному капіталі; характеристика основних джерел формування оборотного капіталу; аналіз складу та структури оборотних коштів; аналіз ефективності використання оборотного капіталу.

**3.Трудові ресурси структури, що здійснює контроль за підприємницькою, торговельною та біржовою діяльністю: використання та організація оплати праці:** характеристика рівня забезпеченості робочою силою; аналіз використання трудових ресурсів за останні два роки; огляд систем оплати праці, які використовуються.

**4.Порядок грошових розрахунків структури, що здійснює контроль за підприємницькою, торговельною та біржовою діяльністю:** особливості проведення касових операцій; форми безготівкових розрахунків; порядок відкриття та види рахунків в банках; практика дотримання розрахунково-платіжної дисципліни.

**5.Аналіз доходів та витрат структури, що здійснює контроль за підприємницькою, торговельною та біржовою діяльністю:** аналіз структури витрат; оцінка постійних та змінних витрат; аналіз адміністративних витрат, види доходів, їх характеристика; горизонтальний та вертикальний аналіз фінансових результатів; особливості розподілу та використання чистого прибутку.

**6.Аналіз грошових потоків структури, що здійснює контроль за підприємницькою, торговельною та біржовою діяльністю:** аналіз грошових потоків від основної діяльності; аналіз грошових потоків із застосуванням системи коефіцієнтів; шляхи оптимізації грошових потоків.

### **Рекомендований перелік додатків до звіту**

1. Статут підприємства.
2. Посадові інструкції фахівців.
3. *Форми бухгалтерської і статистичної звітності:* Форма № 1. Баланс. Форма № 2. Звіт про фінансові результати. Форма 1-ПВ. Звіт з праці. Форма 3-ПВ. Звіт про використання робочого часу. Форма 2-м. Звіт про фінансові результати. Форма 1-м. Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва. Форма №3 «Звіт про рух грошових коштів»; форма №4 «Звіт про власний капітал»; форма №5 «Примітки до річної фінансової звітності»; форма №6 «Додаток до приміток до річної фінансової звітності»; форма №11 – ОЗ (річна) «Звіт про наявність і рух основних засобів, амортизацію (знос)»; форма №1 – інвестиції (річна) «Звіт про інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення)».

При проходженні виробничої практики на сільськогосподарському

*підприємстві* до основного переліку додаються: форма №2 – ТР «Звіт про роботу автотранспорту»; форма №10 – мех «Наявність сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах»; форма №21 – заг «Реалізація сільськогосподарської продукції»; форма №24 (річна) «Стан тваринництва»; форма № 9-б-сг «Внесення мінеральних, органічних добрив, гіпсування та вапнування ґрунтів»; форма №29-сг (річна) «Підсумки збору врожаю сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду»; форма №50 с.-г. «Основні економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств».

При проходженні виробничої практики *в торгівельному підприємстві* до основного переліку додаються: форма №1 – торг (місячна) «Звіт про товарообіг»; форма №3 – торг (квартальна, річна) «Звіт про продаж і запаси товарів в торгівельній мережі ресторанного господарства»; форма №3 – опт (квартальна, річна) «Звіт про продаж і запаси товарів (продукції) в оптовій торгівлі».

При проходженні виробничої практики *в транспортному підприємстві* до основного переліку додаються: форма №2 – ТР (річна) «Звіт про роботу автотранспорту»; форма №51 – авто (місячна) «Звіт про транспортування вантажів і перевозку пасажирів автомобільним транспортом»; форма №1 – послуги (річна) «Звіт про обсяги реалізованих послуг».

При проходженні виробничої практики *в промисловому підприємстві* до основного переліку додаються: форма №1П – НПП (квартальна, річна) «Звіт про виробництво промислової продукції»; форма №2 – інвестиції (річна) «Капітальні інвестиції»; форма №1 – ціни - пром (місячна) «Звіт про ціни виробників промислової продукції»; форма №1 – ціни - послуги (квартальна) «Звіт про ціни підприємств-виробників послуг»; форма №1 – підприємництво (річна і коротка річна) «Звіт про основні показники роботи підприємства»; форма №1 – Б (місячна, квартальна, річна) «Звіт про фінансовий результат, дебіторську і кредиторську заборгованість»; форма №22 – поштова «Основні показники, які характеризують господарську діяльність підприємства за рік».

При проходженні виробничої практики *в підприємстві, що здійснює зовнішньоекономічну діяльність (ЗЕД)* до основного переліку додаються: форма №5 – ЗЕЗ (місячна) «Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходили митного декларування»; форма №9 – ЗЕЗ (квартальна, річна) «Звіт про експорт (імпорт) послуг».

*Статистична звітність з праці, по кадрам і фонду заробітної плати:* форма №1 – ПВ (термінова місячна) «Звіт з праці» форма №1 – ПВ (термінова квартальна) «Звіт з праці»; форма №1 – ПВ (умови праці) 1 раз на 2 роки «Звіт про стан умов праці, пільги та компенсації за роботу із шкідливими умовами праці»; форма №3 – ПВ (термінова піврічна) «Звіт про використаний робочий час»; форма №6 – ПВ (термінова річна) «Звіт про кількість працівників, їх якісний склад та професійне навчання».

**Було б доцільно додати:** 1.Засновницький договір (копія 3.Правила торгівлі (копія). Схема структури виробництва та управління біржою.

Положення про створені підрозділи біржі. Стандарти та типові контракти. Біржові угоди. Копії міжбіржових угод. Бізнес-план торговельного підприємства.

## **4. ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ І ЗАХИСТУ ЗВІТУ ПРО ПРОХОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ**

### **4.1. Основні вимоги до оформлення і змісту звіту**

Основним документом, що свідчить про виконання студентом програми виробничої практики є *письмовий звіт*. Зміст звіту повинен розкривати знання і уміння студента, набуті ним у вирішенні питань, визначених метою і завданням практики. Звіт складається індивідуально кожним студентом.

Звіти з виробничої практики описового, теоретичного характеру, що не містять розрахунків і економічних обґрунтувань до захисту не приймаються.

Звіт повинен включати в себе наступні складові:

- титульний аркуш (приклад оформлення наведено у додатку Д);
- заповнений бланк індивідуального завдання для проходження практики (Додаток Г);
- зміст, що відображає назви усіх розділів і підрозділів звіту із зазначенням сторінок, на яких вони викладені;
  - вступ;
  - основна частина;
  - висновки;
  - списку використаних джерел;
  - додатків.

Зразок оформлення змісту звіту про результати виробничої практики наведено у додатку Е. Титульний аркуш є першою сторінкою звіту (Додаток Д).

*Вступ.* У вступі слід вказати мету і завдання практики, задачі і проблеми, які вирішувалися, а також базу проходження практики. Загальна характеристика підприємства: назва, форма власності, організаційно-правова форма, галузева належність, загальна кількість працівників, у тому числі чисельність апарату управління (2-3 с).

*Основна частина.* Цей розділ має відповідати структурі програми практики. В ньому наводяться відповіді на питання програми виробничої практики. За кожним з розділів програми практики повинні наводитися аналітичні викладки. Для обґрунтування висновків обов'язковим є застосування статистичних та економіко-математичних методів дослідження. Дані кожної таблиці мають бути проаналізовані в тексті з відповідними висновками. Кожний



розрахунок повинен супроводжуватися відповідними поясненнями та висновками, які розкривають причини виявлених відхилень, тенденції динаміки показників, характер їх співвідношення. Отримані результати необхідно порівнювати з установленими нормативами, відповідними прогресивними даними споріднених підприємств.

*Індивідуальне завдання* є складовою основної частини звіту. Даний розділ повинен містити поглиблене вивчення та економічний аналіз окремих аспектів функціонування підприємства, проведений у відповідності до обраної теми наукового напрямку.

*Висновки та пропозиції.* Висновки є коротким (тезисним) викладенням змісту всього звіту. Але акцент робиться на пропозиції студента стосовно впровадження виявлених резервів на даному підприємстві. Студент повинен сформулювати конкретні пропозиції щодо вдосконалення або підвищення якості роботи на підприємстві та обґрунтувати запропоновані заходи.

*Список літератури* включає нормативні матеріали, методичні рекомендації і інші літературні джерела, які були використані при складанні звіту.

Звіт слід підкріпити реальними документами підприємств (установ, організацій), що наводяться у додатках. У додатках подаються статистичні вихідні дані, допоміжні матеріали (проміжні математичні розрахунки, ілюстрації допоміжного характеру тощо). Рекомендований обсяг звіту 30- 35 сторінок друкованого тексту (Times New Roman, 14 шрифт, 1,5 інтервал).

#### **4.2. Порядок захисту звіту про проходження виробничої практики**

Оформлений звіт разом із заповненим щоденником студент подає на перевірку керівнику практики від підприємства. Керівник практики від підприємства за умови позитивної оцінки звіту готує характеристику на студента, викладає її в щоденнику, де оцінює виконання програми практики, індивідуального завдання, обґрунтованість пропозицій та відповідність документів вимогам оформлення.

Після отримання затверджених печаткою підприємства характеристики і рецензії за підписом керівника з бази практики студент в перший тиждень після повернення з практики подає на кафедру для реєстрації та перевірки науковим керівником оформлений звіт разом із заповненим щоденником та супровідними документами:

1. Повідомлення про проходження практики з підписом керівника і печаткою підприємства (Додаток В).

2. Сертифікат про рівень теоретичної підготовки студента з виставленим рівнем знань на підприємстві, підписаний керівником і затверджений печаткою підприємства.

3. Сертифікат об'єкта практики підписаний керівником і затверджений печаткою підприємства.

4. Роздрукована анкета студента (сайт СНАУ).

5. Роздрукований паспорт підприємства.

6. Електронний варіант анкети студента, паспорту підприємства, резюме випускника, фотозвіт про проходження практики.

7. Електронний варіант відсканованої звітності підприємства.

Керівник практики від кафедри розглядає й оцінює звіт студента, дає відгук з рекомендацією до захисту перед кафедральною комісією. У випадку наявності суттєвих відхилень від вимог щодо змісту та оформлення звіту, він повертається на доопрацювання.

Студент готує до захисту доповідь та ілюстративний матеріал у вигляді таблиць, рисунків, які уточнюють результати дослідження, основні узагальнення та пропозиції, що містяться у звіті. Захист звіту приймає комісія, яку призначає завідувач кафедрою, з обов'язковим включенням до комісії керівника практики від кафедри. За результатами захисту виставляється диференційована оцінка, яка має бути зафіксована на титульному аркуші звіту, у відомості та заліковій книжці.

В випадках, якщо не виконана програма практики, отримана негативна характеристика з міста практики або незадовільна оцінка на захисті, а також не витриманий строк подання звіту, студент може бути направлений на практику повторно під час канікул, або проведене відрахування студента з університету за невиконання навчального плану.

### **4.3. Критерії оцінювання практики**

За результатами проходження практики здійснюється оцінювання рівня засвоєння студентами загальних принципів практичної професійної діяльності та ступінь оволодіння навичками її аналізу. Підсумкова оцінка знань, умінь та навичок студента, набутих на практиці, встановлюється за 100-бальною шкалою із подальшим переведенням її у чотирибальну шкалу оцінок.

**Оцінка 100- 90 балів** ставиться за глибоке висвітлення поставлених програмою практики питань. При написанні звіту студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою. Всі питання розкриті повністю як з використанням типового алгоритму, так і за самостійно розробленим алгоритмом. Всі висновки обґрунтовані і викладені

автором самостійно. Робота повинна бути написана акуратно, логічно, послідовно. Всі таблиці, графіки, діаграми, формули повинні бути оформлені згідно всіх вимог. При захисті звіту студент показує чітке володіння понятійним апаратом, методиками аналізу, вміння використовувати їх для прийняття управлінських рішень.

**Оцінка 89 – 75 балів** ставиться за повне висвітлення питань звіту. Всі питання розкриті з використанням типового алгоритму. Студент при написанні звіту припускає незначні випадкові погрішності, які не надають суттєвого впливу на повноту та змістовність роботи. У тексті є помилкові положення та висновки, недостатньо використовується статистичний матеріал, відсутні графіки, діаграми, таблиці. При захисті роботи студент допускає значні помилки. Звіт написаний акуратно і послідовно, оформлення відповідає всім вимогам. При захисті роботи студент показує в цілому добре володіння понятійним апаратом, методиками аналізу, вміння використовувати їх для прийняття управлінських рішень.

**Оцінка 74 -60 балів.** Зміст звіту частково відповідає наведеному плану. Основні питання теми недостатньо розкриті, викладені схематично. Основні питання не розкриті, викладені схематично. Робота написана на основі старих літературних джерел з використанням застарілого статистичного матеріалу. У тексті є помилкові положення та висновки, не використовується статистичний матеріал, відсутні графіки, діаграми, таблиці. У висновках допущені суттєві погрішності або помилки, які впливають на зміст відповіді. При захисті звіту студент показує низький рівень володіння матеріалом і допускає значні помилки.

ДОДАТКИ  
Додаток А

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЩОДЕННИК ПРАКТИКИ

*Виробнича практика*

студента

---

(прізвище, ім'я, по батькові)

Інститут, факультет, відділення: *факультет економіки та менеджменту*

Кафедра: *економіки та підприємництва*

Освітній ступінь: *бакалавр*

Напрямок:

курс, група \_\_\_\_\_

**Суми- 201-**

Студент \_\_\_\_\_

(прізвище, ім'я, по батькові)

Прибув на підприємство, організацію, установу  
Печатка підприємства, організації, установи „\_\_\_” \_\_\_\_\_ 20\_\_ року

\_\_\_\_\_ (підпис) \_\_\_\_\_ (посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

Вибув з підприємства, організації, установи  
Печатка підприємства, організації, установи “\_\_\_” \_\_\_\_\_ 20\_\_ року

\_\_\_\_\_ (підпис) \_\_\_\_\_ (посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

### Календарний графік проходження практики

№ з/п	Найменування робіт	Тижні проходження практики				Відмітки про виконання
		1	2	3	4	
1	Прибуття студента на підприємство, оформлення відповідних документів, знайомство з підприємством	X				
2	Ресурсне забезпечення підприємства	X				
3	Дослідження стану економічного потенціалу підприємства		X			
4	Аналіз фінансово-економічних результатів діяльності			X		
5	Дослідження стану конкурентоспроможності підприємства та розробка шляхів її підвищення			X		
6	Виконання індивідуального завдання				X	
7	Формулювання висновків і написання звіту. Отримання характеристики від керівника практики. Підписання звіту керівником практики від підприємства				X	

Індивідуальне завдання студента:

Керівники практики:

від вищого навчального закладу \_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище та ініціали)

від підприємства, організації, установи \_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище та ініціали)





Місце кутового штамп  
вищого навчального закладу

**КЕРІВНИКУ**

\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

**НАПРАВЛЕННЯ НА ПРАКТИКУ**

є підставою для зарахування на практику/

Згідно з угодою від „\_\_\_” \_\_\_\_\_ 20\_\_ року № \_\_\_\_, яку  
укладено з \_\_\_\_\_

(повне найменування підприємства, організації, установи)  
направляємо на практику студентів \_\_\_\_ курсу, які навчаються за напрямом підготовки  
(спеціальністю) \_\_\_\_\_

Назва практики \_\_\_\_\_

Строки практики з „\_\_\_” \_\_\_\_\_ 20\_\_ року  
по „\_\_\_” \_\_\_\_\_ 20\_\_ року

Керівник практики від кафедри, циклової  
комісії \_\_\_\_\_

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

**ПРІЗВИЩА, ІМЕНА ТА ПО БАТЬКОВІ СТУДЕНТІВ**

\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

М.П. Керівник виробничої практики ВНЗ \_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище та ініціали)



**ПОВІДОМЛЕННЯ**

студент

\_\_\_\_\_ (повне найменування вищого навчального закладу)

\_\_\_\_\_ ( прізвище, ім'я, по батькові)

\_\_\_\_\_ (курс, інститут, факультет (відділення), напрям підготовки (спеціальність))  
прибув „\_\_\_” \_\_\_\_\_ 20\_\_\_ року до

\_\_\_\_\_ (назва підприємства, організації, установи)  
і приступив до практики. Наказом по підприємству (організації, установі)  
від „\_\_\_” \_\_\_\_\_ 20\_\_\_ року № \_\_\_\_\_ студент  
\_\_\_\_\_ зарахований на посаду

\_\_\_\_\_ (штатну, дублером, практикантом)

\_\_\_\_\_ (штатні посади назвати конкретно)  
Керівником практики від підприємства (організації, установи) призначено

\_\_\_\_\_ (посада, прізвище, ім'я, по батькові)  
Керівник підприємства (організації, установи)

\_\_\_\_\_ (підпис) \_\_\_\_\_ (посада, прізвище, ім'я, по батькові)  
Печатка (підприємства) “\_\_\_” \_\_\_\_\_ 20\_\_\_ року.

Керівник практики від вищого навчального закладу

\_\_\_\_\_ (назва кафедри, циклової комісії)

\_\_\_\_\_ (підпис) \_\_\_\_\_ ( посада, прізвище, ім'я, по батькові)  
“\_\_\_” \_\_\_\_\_ 20\_\_\_ року

Додаток Д

*Зразок оформлення титульного листа звіту*

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет економіки та менеджменту**

*Кафедра економіки та підприємництва*

**З В І Т**

**про результати виробничої практики**

**(на базі \_\_\_\_\_)**

(підприємство, район, область)

**Виконав:** студент 3 курсу факультету «Економіки та менеджменту»,  
спеціальності \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_  
(прізвище ім'я по батькові)

**Керівник:** \_\_\_\_\_  
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище ім'я по батькові)

**Суми – 201\_ р.**



Таблиця Ж 4. Основні показники діяльності підприємства

Показники	2 ...р.	2 ...р.	2 ...р.	Відхилення (+ -).	
1. Товарна продукція , тис.грн.					
- на 1 середньорічного працівника, тис. грн.					
на 100 грн основних засобів, грн					
-на 1 люд.-год прямих витрат праці,грн.					
2. Валовий прибуток, тис.грн.					
- на 1 середньорічного працівника, тис.грн.					
3. Чистий прибуток(+), збиток(-), тис.грн.					
- на 1 середньорічного працівника, тис.грн.					
4.Рівень рентабельності(+), збитковості(-), %					

Таблиця Ж 5. Забезпеченість основними фондами та ефективність їх використання

№ п/п	Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.	Відхилення (+,-) звітнього року від базисного	
					натуральних одиниць	%
1.	Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн.					
2.	Фондозабезпеченість, тис. грн.					
3.	Фондоозброєність, тис. грн.					
4.	Фондовіддача (на 100 грн.)					
5.	Фондомісткість					
6.	Рівень рентабельності,%					
7.	Норма прибутку, %	x				

Таблиця Ж 6. Показники руху і якісного складу основних фондів

№ п/п	Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.	Відхилення (+,-) звітнього року від базисного	

					натуральних одиниць	%
1.	Вартість основних виробничих фондів на початок року, тис. грн.					
2.	Надійшло ОВФ за рік, тис. грн.					
3.	Вибуло ОВФ за рік, тис. грн.					
4.	Нараховано амортизації, тис. грн.					
5.	Коефіцієнт надходження					
6.	Коефіцієнт вибуття					
7.	Коефіцієнт динаміки	x				
8.	Коефіцієнт заміни					
9.	Коефіцієнт оновлення					
10.	Рівень зношення, %					
11.	Рівень придатності, %					
12.	Питома вага активної частини,%					

Таблиця Ж 7. Склад і структура оборотних засобів

№ п/п	Категорії працівників	20__ р.		20__ р.		20__ р.		Відхилення (+,-) звітнього року від базисного	
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
1.	Оборотні фонди – всього								
	в т.ч.								
	виробничі запаси, з них:								
	<i>сировина</i>								
	основні і допоміжні матеріали								
	покупні напівфабрикати та комплектуючі вироби								
	мастильні матеріали і паливо								
	тара і тарні матеріали								
	запасні частини								
	МШП та інші								
	незавершене виробництво								
витрати майбутніх періодів									
2.	Фонди обігу – всього								
3.	Оборотні засоби – всього		100,0		100,0		100,0		x

Таблиця Ж 8. Показники економічної ефективності використання оборотних фондів

№ п/п	Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.	Відхилення (+,-) звітнього року від базисного	
					натуральних	%

					ОДИНИЦЬ	
1.	Середньорічна вартість оборотних фондів, тис. грн.					
2.	Виручка від реалізації продукції, тис. грн.					
3.	Коефіцієнт оборотності					
4.	Коефіцієнт закріплення, грн.					
5.	Тривалість 1 обороту, днів					
6.	Рентабельність, %					
7.	Сума вивільнених (додатково залучених) оборотних фондів, тис. грн.	x				

Таблиця Ж 9. Продуктивність і оплата праці на підприємстві

№ п/п	Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.	Відхилення (+,-) звітнього року від базисного
1.	Валова продукція в порівняних цінах – всього, тис. грн.				
	в т.ч. – рослинництва				
	– тваринництва				
2.	Чистий дохід (виручка) від реалізації – всього, тис. грн.				
	в т.ч. – рослинництва				
	– тваринництва				
3.	Середньорічна чисельність працівників - всього, чол.				
	в т.ч. – в рослинництві				
	– в тваринництві				
4.	Вироблено валової продукції в порівняних цінах в розрахунку на одного середньорічного робітника всього, тис. грн.				
	в т.ч. – в рослинництві				
	– в тваринництві				
9.	Вироблено товарної продукції в розрахунку на одного середньорічного робітника всього, тис. грн.				
	в т.ч. – в рослинництві				
	– в тваринництві				
12.	Середньомісячна заробітна плата 1 працівника, грн.				
13.	Питома вага заробітної плати в чистому доході, %				
14.	Отримано в розрахунку на 1 грн. заробітної плати, грн.:				
	- товарної продукції				
	- прибутку				





Таблиця Ж 11. Основні показники економічної ефективності виробництва продукції рослинництва (тваринництва)

№ п/п	Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.	Відхилення (+,-) звітнього року від базисного
1.	Валове виробництво, ц				
2.	Реалізовано продукції, ц				
3.	Рівень товарності, %				
4.	Виробничі витрати – всього, тис. грн.				
	в т.ч. на 1 га посіву (на 1 гол.), грн.				
	на 1 ц продукції, грн.				
5.	Витрати на реалізовану продукцію – всього, тис. грн.				
	в т.ч. на 1 ц реалізованої продукції, грн.				
6.	Виручка від реалізації – всього, тис. грн.				
	в т.ч. на 1 ц реалізованої продукції, грн.				
7.	Прибуток – всього, тис. грн.				
	в т.ч. на 1 га посіву (на 1 гол.), грн.				
	на 1 ц продукції, грн.				
8.	Рівень рентабельності виробництва, %				
9.	Рівень рентабельності продаж, %				

Таблиця Ж 12. Фінансові результати і рентабельність операційної діяльності підприємства

№ п/п	Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.	Відхилення (+,-) звітнього року від базисного
1.	Доход (виручка) від реалізації, тис. грн.				
2.	Чистий доход (виручка) від реалізації, тис. грн.				
3.	Виробнича собівартість реалізованої продукції, тис. грн.				
4.	Валовий прибуток, тис. грн.				
5.	<i>Рівень рентабельності виробництва, %</i>				
6.	Витрати на збут, тис. грн.				
7.	Адміністративні витрати, тис. грн.				
8.	<i>Рівень рентабельності виробництва, %</i>				
9.	<i>Рівень рентабельності продаж, %</i>				
10.	Інші операційні доходи, тис. грн.				
11.	Інші операційні витрати, тис. грн.				
12.	Прибуток від операційної діяльності, тис. грн.				
13.	<i>Рівень рентабельності операційної діяльності, %</i>				

Таблиця Ж 13. Показники рентабельності діяльності підприємства

№ п/п	Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.	Відхилення (+,-) звітнього року від базисного
1.	Рівень рентабельності активів, %				
2.	Рівень рентабельності власного капіталу, %				
3.	Рівень рентабельності діяльності, %				
4.	Рівень рентабельності виробництва продукції, %				
5.	Рівень рентабельності основних коштів, %				
6.	Рівень рентабельності оборотних коштів, %				
7.	Рівень рентабельності виробничих фондів, %				

Таблиця Ж 14. Показники платоспроможності підприємства

№ п/п	Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.	Відхилення (+,-) звітнього року від	
					базисного року	нормативу
1.	Коефіцієнт покриття					
2.	Коефіцієнт швидкої ліквідності					
3.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності					
4.	Чистий оборотний капітал (робочий капітал), тис.грн.					
5.	Співвідношення поточної дебіторської заборгованості і поточної кредиторської заборгованості					

Таблиця Ж 15. Показники фінансової активності підприємства

№ п/п	Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.	Відхилення (+,-) звітнього року від базисного
1.	Коефіцієнт оборотності авансованого капіталу				
2.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості				
3.	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості				
4.	Термін погашення дебіторської заборгованості, днів				
5.	Термін погашення кредиторської заборгованості, днів				
6.	Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)				
7.	Коефіцієнт оборотності власного капіталу				
8.	Період окупності капіталу				
9.	Коефіцієнт маневреності робочого капіталу				

Таблиця Ж 16. Показники фінансової стійкості підприємства

№ п/п	Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.	Відхилення (+,-) звітнього року від базисного
1.	Коефіцієнт автономії				
2.	Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами				
3.	Коефіцієнт фінансового лівериджу				
4.	Коефіцієнт фінансової залежності				
5.	Коефіцієнт фінансової стабільності (фінансування)				
6.	Коефіцієнт фінансової стійкості				

Таблиця Ж 17. Аналіз прибутковості підприємства

№ п/п	Показники	20__ р.	20__ р.	20__ р.	Відхилення (+,-) звітнього року від базисного



продуктів								
Ринкова частка								
Якість продуктів								
Рівень сервісу								
Виробничі витрати								
Витрати на розподіл								
Ефективність просування								
Ефективність роботи збутовиків								
<b><u>Фінанси:</u></b>								
Рівень прибутковості								
Фінансова стабільність								
Рентабельність інвестицій								
Ціна акцій								
<b><u>Виробництво:</u></b>								
Рівень НДДКР й інновацій								
Можливості своєчасних поставок								
Стан основних фондів								
Резерви виробничих потужностей								
Використання сучасних технологій								
<b><u>Організація і кадри:</u></b>								
Підприємницька орієнтація								
Кваліфікація керівництва								
Кваліфікація персоналу								
Раціональність розподілу прав і відповідальності								

Таблиця Ж 20. Показники конкурентного протистояння підприємств

Ключові фактори успіху	Вагова оцінка фактора	Підприємство А	Підприємство В	Підприємство С
		Рейтинг (балів)	Рейтинг (балів)	Рейтинг (балів)
1. Доля ринку	0,15			
2. Можливості цінового маневрування	0,15			
3. Фінансові можливості підприємства	0,2			
4. Якість продукції	0,4			
5. Дисципліна поставок	0,1			
Всього	1,0			

Таблиця Ж 21. Оцінка показників конкурентоспроможності підприємства з урахуванням вагових коефіцієнтів

Показники	$a_i$	Підприємство А		Підприємство В		Підприємство С	
		b1	$a_i * b1$	b2	$a_i * b2$	b3	$a_i * b3$
Якість управління	0,17						
Якість послуг	0,15						
Фінансовий стан	0,14						
Використання ресурсів	0,08						
Уміння залучати талановитих людей працювати персоналом	0,10						
Довгострокові капвкладення	0,07						
Здатність до інновацій	0,17						
Відповідальність перед суспільством природою	0,12						
Середній бал	1						

Таблиця Ж 22. Сфери і показники конкурентних переваг підприємства (приклад)

Сфера конкурентних переваг	Показник конкурентних переваг
----------------------------	-------------------------------

Організаційні переваги	конкурентні	Розмір фірми. Рівень мобільності Набутий досвід діяльності Ефективність менеджменту Фінансова могутність. Розмір ресурсної бази
Функціональні конкурентні переваги	Маркетинг	Імідж фірми Розмір і кількість цільових ринків Знання споживачів Переваги в інформації як результат маркетингових досліджень Ефективна цінова стратегія Ефективна комунікаційна політика Високий рівень сервісного обслуговування Ефективна стратегія товарного руху
Функціональні конкурентні переваги	Виробництво  Кадри	Технологія, ефективність виробництва Якість товарів. Мобільність виробництва Економія на масштабах виробництва Кваліфікація персоналу Досвід практичної діяльності
Переваги, які засновані на взаємовідносинах із зовнішніми організаціями		Контроль за каналами збуту Впливові контакти в галузі Підтримка уряду. Доступ до фінансових ресурсів Доступ до матеріально-технічних ресурсів



Таблиця Ж 23. Факторний аналіз конкурентоспроможності продукції  
(приклад)

Ключові фактори успіху	Вага фактору	Підприємство А		Підприємство В		Підприємство С		Підприємство Д		Підприємство Е	
		Оцінка	Зважена оцінка	Оцінка	Зважена оцінка	Оцінка	Зважена оцінка	Оцінка	Зважена оцінка	Оцінка	Зважена оцінка
Якість продукції	0,25										
Ціна продукції	0,2										
Ефективність реклами	0,15										
Відомість бренду	0,2										
Упаковка	0,1										
Вміст поживних речовин	0,05										
Вміст добавок групи Е	0,05										
Інтегральна оцінка конкурентоспроможності продукції	1										

Таблиця Ж24 – Аналіз динаміки та структури джерел капіталу

Джерело капіталу	Наявність засобів, тис.грн.				Структура капіталу, %			
	2013	2014	2015	відхилення	2013	2014	2015	відхилення
Власний капітал								
Позиковий капітал								
Сукупний капітал					100	100	100	-

Таблиця Ж25– Аналіз динаміки та структури власного капіталу

Джерело капіталу	Наявність засобів, тис.грн.				Структура капіталу, %			
	2013	2014	2015	відхилення	2013	2014	2015	відхилення
Статутний капітал								
Додатковий капітал								
І т.д.								
Власний капітал					100	100	100	-

Таблиця Ж26 – Аналіз динаміки та структури позикового капіталу

Джерело капіталу	Наявність засобів, тис.грн.				Структура капіталу, %			
	2013	2014	2015	відхилення	2013	2014	2015	відхилення
Довгострокові кредити								
Короткострокові кредити								
Поточні зобов'язання:								
з бюджетом								
з оплати праці								
І т.д.								
Позиковий капітал					100	100	100	-

Таблиця Ж27 – Аналіз ефективності використання капіталу

Показники	2013	2014	2015	відхилення
1. Виручка, тис. грн.				
2. Прибуток до виплати процентів і податків, тис. грн.				
3. Чистий прибуток, тис. грн.				
5. Власний капітал, тис. грн.				
6. Сукупний капітал, тис. грн.				
7. Рентабельність власного капіталу, % (р.3/р.5)				
8. Рентабельність сукупного капіталу, % (р.2/р.6)				
9. Рентабельність обороту (реалізації), % (р.3/р.1)				
10. Коефіцієнт оборотності власного капіталу (р.1/р.5)				
11. Коефіцієнт оборотності сукупного капіталу (р.1/р.6)				
12. Тривалість обороту власного капіталу, днів (360/р.10)				
13. Тривалість обороту сукупного капіталу, днів (360/р.11)				

Таблиця Ж28. Склад та структура земель

Види угідь	2013р.		2014р.		2015р.		Нормативна грошова оцінка 1 гектару станом на 2015р., грн
	га	%	га	%	га	%	
Загальні земельні угіддя							X
Сільськогосподарські угіддя							
в т.ч рілля							
сінокоси							
пасовища							
багаторічні насадження							
Ліси							
Ставки та водоймища							X
Інші види земель							X
Рівень розораності,%	x		x		x		X
Розмір паю, га							X
Вартість паю, грн							X
Орендна плата за пай, грн							X

Таблиця Ж29.

Найменування об'єкта	Рік введення в експлуатацію	Початкова вартість, грн	Залишкова вартість, грн	% зносу
Контора	1985			20
Склад	1999			30
І т.д.				

Таблиця Ж30 .

Найменування об'єкта	Кількість	Термін експлуатації, років	Початкова вартість, грн	Залишкова вартість, грн	% зносу
Комбайни, всього	3	-			-
В.т.ч. Дон-1500	2	15			40
„Джон Дір”	1	3			5
І т.д.					

Таблиця Ж31. Наявність нематеріальних активів

Вид нематеріального активу	Наявність (+), відсутність (-)

	активу підприємства	у
1. Нематеріальні активи, невіддільні від підприємства:		
В т.ч. наявність навченого персоналу	+	
Система управління підприємством	+	
Наявність постійної клієнтури	-	
Переборені стартові труднощі	+	
Зручне місце розташування	-	
Досягнення в сфері реклами й просування товарів на ринок	-	
Гудвіл	-	
І т.д.		
2. Нематеріальні активи, невіддільні від працівника		
В т.ч. особиста репутація працівників і власників		
Особисті професійні якості працівників		
Підприємницькі здатності персоналу і власників		
І т.д.		
3. Нематеріальні активи, відділені від підприємства		
В т.ч. торговельні марки		
Фірмові знаки		
Технічні бібліотеки		
Авторські права		
Архіви		
Ліцензії		
Патенти		
Контракти, укладені на рекламу, поставки		
Списки й адреси клієнтів		
І т.д.		

Таблиця Ж32 - Забезпеченість підприємства кадрами

Категорії працівників	Потреба	Факт	% забезпеченості
Робітники, всього			
В т ч. в рослинництві			
З них комбайнери			
трактористи			
І т.д.			
В тваринництві			
З них доярки			
Скотарі			
І т.д.			
Інженерно-технічні працівники			
Службовці			
Охоронці			
Всього			

Таблиця ЖЗЗ - Якісний склад кадрового потенціалу

Показник	Чисельність працівників на кінець року	Питома вага, %
Групи працівників		
<i>За віком, років:</i>		
До 20		
Від 20 до 30		
Від 30 до 40		
Від 40 до 50		
Від 50 до 60		
Старше 60		
Всього		100
<i>За статтю:</i>		
Чоловіки		
Жінки		
Всього		100
<i>За освітою:</i>		
початкова		
незакінчена середня		
середня спеціальна		
незакінчена вища		
вища		
Всього		100
<i>За стажем роботи, років:</i>		
До 5		
Від 5 до 10		
Від 10 до 15		
Від 15 до 20		
Понад 20		
Всього		100

Таблиця Ж34 - Рух робочої сили (Приклад)

Показники	2013р.	2014р.	2015р.	Відхилення 2015р. від 2013р., (+,-)
Середньоблікова чисельність працівників, чол				
Прийнято, чол.				
Вибуло працівників, чол				
в т.ч. з причин плинності кадрів				
Коефіцієнт обороту з приймання персоналу ( $K_{np}$ )				
Коефіцієнт обороту з вибуття ( $K_v$ )				
Коефіцієнт плинності кадрів ( $K_{нк}$ )				
Коефіцієнт постійності складу персоналу підприємства ( $K_{nc}$ )				

Додаток К

Зразки оформлення рисунків та таблиць



Рисунок. 1. - Склад оборотного капіталу.



Таблиця 1. - Планування персоналу підприємства

Категорії персоналу	Роки		Питома вага, %	Відхилення
	попер.	прогноз.		
1. Персонал підприємства, всього				
в т.ч. – робітники				
з них зайняті основним виробництвом;				
в допоміжному і обслуговуючому виробництві				
- керівники				
- спеціалісти				
- службовці і МОП				

**ПРИКЛАДИ  
ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ  
У СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ  
з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015**

[\[https://www.facebook.com/groups/1430909570544926/1751694491799764/\]](https://www.facebook.com/groups/1430909570544926/1751694491799764/)

Характеристика джерела	Приклад оформлення
<b>Книги: Один автор</b>	1. Бичківський О. О. Міжнародне приватне право : конспект лекцій. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 82 с. 2. Вагіна О. М. Політична етика : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 102 с.
<b>Два автори</b>	1. Батракова Т. І., Калюжна Ю. В. Банківські операції : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 130 с. 2. Горошкова Л. А., Волков В. П. Виробничий менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с.
<b>Три автори</b>	1. Аніловська Г. Я., Марушко Н. С., Стоколоса Т. М. Інформаційні системи і технології у фінансах : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2015. 312 с. 2. Якобчук В. П., Богоявленська Ю. В., Тищенко С. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2015. 476 с.
<b>Чотири і більше авторів</b>	1. Бікулов Д. Т., Чкан А. С., Олійник О. М., Маркова С. В. Менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 360 с. 2. Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с.
<b>Автор(и) та редактор(и)/упорядники</b>	1. Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с. 2. Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с.
<b>Без автора</b>	1. Міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / за ред.: С. О. Якубовського, Ю. О. Ніколаєва. Одеса : ОНУ, 2015. 306 с. 2. Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України / за заг. ред. Т. А. Латковської. Київ : ЦУЛ, 2017. 176 с.
<b>Багатотомні видання</b>	1. Новицький О. М. Сочинения : в 4 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. Н. Г. Мозговая. Киев ; Мелитополь: НПУ им. М. Драгоманова ; МГПУ им. Б. Хмельницького, 2017. Т. 1. 382 с. 2. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права : в 6 т. Харьков : Право, 2007. Т. 4 : Особенная часть. Косвенные налоги. 536 с.
<b>Автореферати дисертацій</b>	1. Бондар О. Г. Земля як об'єкт права власності за земельним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2005. 20 с. 2. Кулініч О. О. Право людини і громадянина на освіту в Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с.

<b>Дисертації</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Левчук С. А. Матриці Гріна рівнянь і систем еліптичного типу для дослідження статичного деформування складених тіл : дис. ... канд. фіз.-мат. наук : 01.02.04. Запоріжжя, 2002. 150 с.</li> <li>2. Вініченко О. М. Система динамічного контролю соціально-економічного розвитку промислового підприємства : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Дніпро, 2017. 424 с.</li> </ol>
<b>Законодавчі та нормативні документи</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.</li> <li>2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.</li> <li>3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2017. URL: <a href="http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18">http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18</a> (дата звернення: 15.11.2017)</li> </ol>
<b>Архівні документи</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. <i>ЦДАВО України</i> (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.</li> <li>2. Наукове товариство ім. Шевченка. <i>Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України</i>. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.</li> </ol>
<b>Стандарти</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).</li> <li>2. ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ : Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.</li> </ol>
<b>Каталоги</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк : Лебедь, 2005. 228 с.</li> <li>2. Історико-правова спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с.</li> </ol>
<b>Бібліографічні покажчики</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Лисосед О. В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992-2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків : Одісей, 2003. 128 с.</li> <li>2. Яценко О. М., Любовець Н. І. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856-2013). Київ : Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, 2015. 472 с. (Джерела української біографістики ; вип. 3).</li> </ol>
<b>Частина видання:</b> <b>книги</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Гетьман А. П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. <i>Тридцять лет с экологическим правом : избранные труды</i>. Харьков, 2013. С. 205–212.</li> <li>2. Коломоєць Т. О. Адміністративна деліктологія та адміністративна деліктність. <i>Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць</i>. Київ, 2009. С. 195–197.</li> </ol>
<b>Частина видання:</b> <b>матеріалів конференцій (тези, доповіді)</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Кононенко Н. Методология толерантности в системе общественных отношений. <i>Формирование толерантного сознания в обществе : материалы VII междунар. антитеррорист. форума</i> (Братислава, 18 нояб. 2010 г.). Киев, 2011. С. 145–150.</li> <li>2. Соколова Ю. Особливості впровадження проблемного навчання хімії в старшій профільній школі. <i>Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичних, фармацевтичних та природничих наук : матеріали III регіон. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 29 листоп. 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 211–212.</i></li> </ol>

<b>Частина видання:</b> <b>довідкового видання</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Кучеренко І. М. Право державної власності. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2007. С. 673.</li> <li>2. Пирожкова Ю. В. Благодійна організація. <i>Адміністративне право України : словник термінів</i> / за ред.: Т. О. Коломoeць, В. К. Колпакова. Київ, 2014. С. 54–55.</li> <li>3. Сірий М. І. Судова влада. <i>Юридична енциклопедія</i>. Київ, 2003. Т. 5. С. 699.</li> </ol>
<b>Частина видання:</b> <b>продовжуваного видання</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Коломoeць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46.</li> <li>2. Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218.</li> </ol>
<b>Частина видання:</b> <b>періодичного видання (журналу, газети)</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Кулініч О. О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2007. № 4. С. 88–92.</li> <li>2. Коломoeць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права: генеза і поняття. <i>Право України</i>. 2017. № 5. С. 71–79.</li> <li>3. Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5.</li> <li>4. Bletskan D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe<sub>2</sub>: ab initio modeling and comparison with experiment. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics &amp; Optoelectronics</i>. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108.</li> </ol>
<b>Електронні ресурси</b>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Влада очима історії : фотовиставка. URL: <a href="http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757&amp;">http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757&amp;</a> (дата звернення: 15.11.2017).</li> <li>2. Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. <i>Юридичний науковий електронний журнал</i>. 2017. № 5. С. 115–118. URL: <a href="http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf">http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf</a>.</li> <li>3. Ганзенко О. О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. – С. 20–27. – URL: <a href="http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf">http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf</a>. (дата звернення: 15.11.2017).</li> <li>4. Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років ХХ століття: період переходу до ринку. <i>Наука та інновації</i>. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI: <a href="https://doi.org/10.15407/scin12.06.006">https://doi.org/10.15407/scin12.06.006</a>.</li> </ol>



Терещенко С.І.  
Ковальова О.М.  
Пізняк Т.І.  
Коваленко М.П.

Наскрізна програма практики та методичні вказівки до виконання  
для студентів денної та заочної форми навчання

Суми, РВВ, Сумський національний аграрний університет,  
вул. Г. Кондратьєва 160

Підписано до друку: \_\_\_\_ \_\_\_\_. 2022 р. Формат А5: Гарнітура Times New  
Roman Cyr

Наклад: примірників

Замовлення № \_\_\_\_\_ Ум.друк. арк.. 1,2